

Vlaams
Parlement

ingediend op **741** (2020-2021) – Nr. 1
23 april 2021 (2020-2021)

Voorstel van resolutie

van Meyrem Almaci, Tine Van den Brande,
Mieke Schauvliege en Chris Steenwegen

over een versnelde ontwikkeling
van alternatieven voor dierproeven

TOELICHTING

Proefdieren in Vlaanderen

België staat op plaats zes van de Europese lidstaten met het hoogste aantal dieren die voor wetenschappelijk onderzoek worden gebruikt. Ons land behoort ook tot de top vijf van de Europese grootverbruikers van proefhonden en het aantal proeven waarin dieren ernstige pijn lijden. Dat blijkt uit een analyse van dierenrechtenorganisatie GAIA op basis van een recent rapport van de Europese Commissie voor de jaren 2015 tot en met 2017¹.

In 2019 werden in Vlaanderen 253.433 dierproeven uitgevoerd in 108 erkende laboratoria. In 3667 gevallen ging het om 'hergebruik', wat betekent dat de proefdieren al eerder in een of meer andere dierproeven waren gebruikt. Omdat een proefdier meer dan eens in een dierproef kan worden gebruikt, ligt het absolute aantal gebruikte proefdieren dus lager dan het aantal verrichte dierproeven.²

Het totale aantal dierproeven is licht gedaald ten opzichte van 2017, maar als het hergebruik buiten beschouwing wordt gelaten, is er een stijging merkbaar: in 2017 werden er 263.575 dierproeven inclusief hergebruik uitgevoerd, en 260.026 dierproeven exclusief hergebruik. Ook dierproeven met hogere zoogdieren zoals apen, katten, honden, paarden, runderen, varkens, schapen en geiten, komen nog veelvuldig voor.

Nieuwe innoverende en diervriendelijke onderzoeksmethoden

Als alternatief voor in-vivoproeven (proeven op levende wezens) is er intussen een heel gamma aan ex-vivoproeven (proeven buiten het lichaam) en in-vitrotesten (in een reageerbuis, letterlijk 'in glas', waarbij testen op weefsel of celculturen buiten het dierlijk lichaam worden uitgevoerd). Recent komt daar ook het alternatief bij van in-silicotesten (in computerchips, letterlijk 'in silicium'), dat zijn testen door middel van computerberekeningen (computational toxicology of artificial intelligence).

Er bestaat een consensus op het terrein dat in-vitro- en in-silicotesten een belangrijke aanvullende rol kunnen spelen, in een 'noodzakelijke schakel' met in-vivotesten (dierproeven). Op die manier kan het aantal dierproeven verminderd worden. Er is geen consensus over de vraag of ze effectief volledig door die alternatieven vervangen kunnen worden. Biostatistici schatten momenteel in hoeveel proefdieren er voor bepaald onderzoek nodig zijn en leggen dat voor aan de ethische commissies.

In sommige gevallen bestaat er wel consensus over beschikbare alternatieve methoden die even efficiënt zijn en zijn die testmethoden ook gevalideerd. Professor doctor Vera Rogiers gaf tijdens de vorige zittingsperiode van het Vlaams Parlement in een hoorzitting in de commissie Leefmilieu (*Parl.St.* VI.Parl. 2016-17, nr. 1168/1) het voorbeeld van de Draizehuidtest om huidirritatie te testen. Die test was zeer omstreden en werd verboden, omdat er in-vitrovervangingstesten bestaan. In andere gevallen (zoals het testen van acute toxiciteit) is er volgens Vera Rogiers nog geen totaal alternatief en kan alleen worden gekozen voor het verminderen en verfijnen van proeven, waarbij dieren bijvoorbeeld niet meer gedood worden. Zo werd de sterk betwiste LD50-test ook afgevoerd en vervangen door andere types van dierproeven via een verfijnings- en verminderingprotocol.

¹ https://www.knack.be/nieuws/belgie/gaia-belgie-is-zesde-grootste-europese-gebruiker-van-proefdieren/article-news-1563881.html?cookie_check=1619535122

² <https://dierenwelzijn.vlaanderen.be/sites/default/files/atoms/files/Statistieken%20proefdieren%202018.pdf>

Vooral de testen op cel- en DNA-niveau bieden reële kansen op innovatie en kunnen op termijn zorgen voor een uitfasering van de in-vivoproeven. 'Science' of 'evidence based toxicology' is een nieuwe dierproefvrije methode van toxicologische risico-inschatting. Daarbij zou de korte- en langetermijnreactie van vreemde toxische stoffen (xenobioten) op moleculair niveau en op cellen of celculturen nagegaan worden. Via toxicogenomica zouden ook de effecten van toxische stoffen op DNA kunnen worden onderzocht. Als er meer zekerheid nodig is, bieden ook studies op weefsels, organen of de toepassing van nieuwe beeldtechnieken om het gedrag van toxische stoffen in het menselijk lichaam zelf na te gaan, een nieuwe waaier aan mogelijkheden. Ten slotte kan ook veel onderzoek gedaan worden aan de hand van computersimulaties.

Het voordeel van al die alternatieve technieken is dat met menselijk weefsel en menselijke cellen wordt gewerkt, waardoor met grotere nauwkeurigheid uitspraken kunnen worden gedaan over het feitelijke effect van toxische stoffen op de mens. Een extra ethisch voordeel is dat dierproeven dikwijls niet meer nodig zijn.

Vooral inzetten op alternatieven voor niet-medische dierproeven

De indieners van dit voorstel van resolutie willen werk maken van een uitdoofbeleid voor niet-medische dierproeven. Voor een reeks dierproeven die om medische redenen worden uitgevoerd, bijvoorbeeld voor de ontwikkeling van medicijnen, bestaan er immers nog te weinig alternatieven en willen de indieners ook niet dat er risico's worden genomen. Voor veel commerciële dierproeven zijn er echter wel voldoende alternatieven mogelijk.

In zijn beleidsnota formuleert de Vlaamse minister van Dierenwelzijn als operationele doelstelling 18: 'Stimuleren van alternatieven voor dierproeven'. Onderzoek naar dat soort alternatieven wordt gestimuleerd via het RE-Placeproject, waar ook een Nederlandse deskundige aan meewerkt en waarvoor ook met het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest wordt samengewerkt. Op Vlaams niveau komt er een rondetafel met de sector. Uiteindelijk wil de minister tot een concreet actieplan komen om het gebruik van dierproeven af te bouwen. Het programma Transitie Proefdiervrije Innovatie (TPI) geldt voor de minister als na te volgen model, zo stelt hij in een antwoord op een schriftelijke vraag van Axel Ronse over dierproeven en onderzoek naar alternatieve methodes (*Schriftelijke vragen* VI.Parl. 2019-20, nr. 100, aan minister Weyts). De indieners van dit voorstel van resolutie willen de minister aanmoedigen om het Nederlandse model zo snel mogelijk na te volgen en de transitie naar het gebruik van minder proefdieren en naar proefdiervrij onderzoek zo veel mogelijk samen met Nederland uit te rollen.

Op 1 augustus 2017 heeft de Groenfractie een voorstel van resolutie ingediend om te komen tot een afbouwschema voor dierproeven naar Nederlands model (*Parl.St.* VI.Parl. 2016-17, nr. 1255). Door dat model over te nemen en stapsgewijs uit te voeren, ook in nauwe samenwerking met Nederland, kunnen er sneller vorderingen worden gemaakt in het vermijden van dierproeven.

Sinds 2017 is er een zekere evolutie merkbaar op het terrein, ook in België. In het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest heeft Brussels staatssecretaris Bianca Debaets het initiatief genomen om in het omzettingsgericht of toegepast onderzoek tegen 31 december 2024 tot een vermindering van het aantal dierproeven met 20 procent te komen in vergelijking met het aantal dierproeven voor datzelfde soort onderzoek in 2017. Ze deed dat onder meer als reactie op het undercover onderzoek van dierenrechtenorganisatie GAIA over de slechte behandeling van proefdieren in een laboratorium aan de VUB. Het initiatief van de staatssecretaris houdt ook een verbod in op tests op primaten, honden en katten vanaf 1 januari 2020.

De Raad van State bracht een negatief advies uit over dat voorstel en oordeelde dat de lidstaten niet verder kunnen gaan dan de Europese regelgeving daarover³, maar daar bestaat juridische discussie over. Bovendien heeft Italië al strengere maatregelen genomen dan de Europese regelgeving voorschrijft.

Vandaar het pleidooi van de indieners van dit voorstel van resolutie om het Nederlandse model van een afbouwschema over te nemen. In dat geval wordt in de feiten geen verbod ingesteld en wordt dus ook niet ingegaan tegen de Europese regels. De indieners van dit voorstel van resolutie verkiezen een positieve formulering en gaan voor een traject voor de versnelling van alternatieven voor dierproeven.

Het Nederlandse model: een afbouwschema

Het Nederlandse model van een afbouwschema voor dierproeven werkt vooral met stimuli om alternatieven voor dierproeven aan te moedigen. De bedoeling is weliswaar om te komen tot een situatie waarin sectoren progressief dierproefvrij kunnen worden gemaakt.

Een sturend beleid is onontbeerlijk voor een geleidelijke afbouw van het aantal proefdieren, maar er zouden in het hierboven vermelde kader ook stimuli kunnen worden gegeven om vooral alternatieven uit te werken voor bepaalde diergroepen. Op die manier kunnen innovatieve onderzoeksmethoden worden uitgewerkt waarbij dierproeven op 'hogere' diersoorten overbodig worden.

In Nederland werd die werkwijze in eerste instantie uitgewerkt door staatsecretaris van Economische Zaken Martijn van Dam (PvdA) onder het kabinet-Rutte II. Nederland moest volgens Van Dam wereldleider worden, of toch zeker koploper op het vlak van proefdiervrije innovaties.

In het nieuwe kabinet-Rutte III werd die werkwijze, zij het in iets afgezwakte vorm, overgenomen door minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit Carola Schouten (ChristenUnie). Als vervolg daarop is de zogenaamde Transitie Proefdiervrije Innovatie⁴ op gang gekomen. Het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit en het kernteam van het TPI hebben onder andere een Agenda proefdiervrije innovaties in het regulatoire veld⁵ opgesteld. In een aantal 'vernieuingsnetwerken' moeten de betrokken partijen formuleren hoe Nederland een voorloper kan worden op het gebied van proefdiervrije innovaties, van zebravis tot fret.

Daarnaast kwam er ook een initiatief bij het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen. Minister Schouten deelt de verantwoordelijkheid voor het dossier over het onderzoek met proefdieren met de daarvoor bevoegde minister Ingrid van Engelshoven (D66). Van Engelshoven gaf in 2018 in reactie op onder andere een advies van het Rathenau Instituut, Van Aap naar Beter⁶, te kennen "snel te willen stoppen met het onderzoek op apen" en kreeg de Kamer op haar hand.

³ Advies 63.999/3 van 11 oktober 2018 over een ontwerp van besluit van de Brusselse Hoofdstedelijke Regering tot wijziging van het koninklijk besluit van 29 mei 2013 betreffende de bescherming van de proefdieren.

⁴ <https://www.scienceguide.nl/wp-content/uploads/2018/11/kst-32336-71.pdf>

⁵ https://www.scienceguide.nl/wp-content/uploads/2018/11/010214_110880_Agenda_proefdiervrij_V3_TG.pdf

⁶ <https://www.rathenau.nl/sites/default/files/Verkenning%20Van%20aap%20naar%20beter%20-%20Rathenau%20Instituut%202017%20DEF.pdf>

In september 2018 zorgden undercoverbeelden die waren gemaakt tijdens de jaarlijkse gezondheidscontrole van het Biomedical Primate Research Centre (BPRC) in Rijswijk, voor extra druk op de ketel. De minister bevestigde de politieke keuze te willen maken om “zo snel als redelijkerwijs mogelijk is te stoppen met het gebruik van apen voor wetenschappelijk onderzoek”.⁷

Een stappenplan

Uit de discussie die in Nederland gevoerd wordt, kan het volgende worden onthouden:

- er is een groot draagvlak voor het principe van de geleidelijke afbouw van dierproeven en voor het stimuleren van dierproefvrije innovatie;
- inmiddels wordt het dierproefmodel zelf ter discussie gesteld.

Als vervolg daarop stellen de indieners van dit voorstel van resolutie voor om voor Vlaanderen een traject op te zetten voor de ontwikkeling van alternatieven voor dierproeven naar Nederlands model en om in dat kader prioritair werk te maken van de ontwikkeling en verspreiding van alternatieven voor dierproeven op alle soorten van primaten. In tweede instantie moet worden gestreefd naar volwaardige alternatieven voor alle proeven op hogere gewervelde diersoorten. Het gaat onder meer om paarden, honden, katten, varkens en alle herkauwers: dat zijn diersoorten die ook als prioritair omschreven worden door organisaties die opkomen voor de rechten van dieren, bijvoorbeeld GAIA⁸ in België.

Op langere termijn, naarmate het onderzoek naar alternatieven vordert, kan ook toegewerkt worden naar innovatieve alternatieve onderzoeksmethoden voor alle proeven op gewervelde dieren. Naast proeven op zoogdieren gaat het dus ook om proeven op amfibieën, reptielen, vogels en vissen.

Om effectief een grotere daling van het aantal proefdieren te realiseren, is voldoende beleidssturing nodig. In overeenstemming met de aanbevelingen van het Nederlandse Nationaal Comité advies dierproevenbeleid kan op korte termijn werk gemaakt worden van een uitfasering van de wettelijk voorgeschreven veiligheidstesten voor chemicaliën, voedingsingrediënten en pesticiden tegen 2025 (in overleg met Europa, bijvoorbeeld in het kader van de REACH-verplichtingen) en van de ontwikkeling van een beleidsvisie voor fundamenteel onderzoek voor de volgende tien jaar met een focus op de reductie van dierproeven (REACH: Registration, Evaluation, Authorisation and Restriction of Chemicals).

Daarvoor kan het best zo veel mogelijk samengewerkt worden met de twee andere gewesten in België en met Nederland.

Met dit voorstel van resolutie hopen de indieners dat het Vlaams Parlement tijdens de huidige zittingsperiode een positief signaal zal willen geven dat het in die richting verder wil zoeken naar oplossingen om tot een gefaseerde afbouw van dierproeven en de ontwikkeling van alternatieven te komen.

Meyrem ALMACI
Tine VAN DEN BRANDE
Mieke SCHAUVLIEGE
Chris STEENWEGEN

⁷ <https://www.scienceguide.nl/wp-content/uploads/2018/11/ah-tk-20182019-284-1.pdf>

⁸ <https://www.gaia.be/nl/nieuws/dieselgate-dierproeven-op-apen-onze-reactie> en <https://www.gaia.be/nl/campagne/pootitie>

VOORSTEL VAN RESOLUTIE

Het Vlaams Parlement,

- gelet op het groeiende draagvlak in Vlaanderen om alle vormen van dierenleed maximaal te voorkomen;
- rekening houdend met de Europese richtlijn 2010/63/EU betreffende de bescherming van dieren die voor wetenschappelijke doeleinden gebruikt worden. Die richtlijn staat proeven op dieren nog steeds toe, maar dringt er wel op aan om dierproeven zo veel mogelijk te verminderen, te vervangen en te verfijnen;
- overwegende dat 83 procent van de Vlamingen al te kennen heeft gegeven akkoord te gaan met een verbod op proeven op honden, katten en apen (IPSOS, 2014);
- vraagt aan de Vlaamse Regering om:
 - 1° voor Vlaanderen een traject uit te zetten voor een versnelde ontwikkeling van alternatieven voor niet-medische dierproeven, naar Nederlands model;
 - 2° in dat kader op korte termijn:
 - a) prioritair werk te maken van een stappenplan voor de afbouw en uitfasering van experimenten die ernstig lijden bij dieren veroorzaken;
 - b) in tweede instantie snel werk te maken van de afbouw en uitfasering van experimenten op primaten, honden, katten en andere zoogdieren zoals paarden, runderen, geiten, schapen en varkens;
 - c) het onderzoek naar en de toepassing van proefdiervervangende onderzoeksmethoden zo veel mogelijk te stimuleren;
 - 3° een stappenplan voor de langere termijn vast te leggen om te komen tot de afbouw en geleidelijke uitfasering van het gebruik van alle gewervelde dieren voor experimenten, waarbij prioritair werk gemaakt wordt van het vermijden van de meest invasieve proeven op die dieren en van de ontwikkeling van alternatieve onderzoeksmethodes;
 - 4° in overeenstemming met de aanbevelingen van het Nederlandse Nationaal Comité advies dierproevenbeleid, zo nodig in overleg met Europa, werk te maken van:
 - a) de uitfasering van de inzet van proefdieren voor wettelijk voorgescreven veiligheidstesten voor chemicaliën, voedingsingrediënten en pesticiden tegen 2025;
 - b) de ontwikkeling van een beleidsvisie voor fundamenteel onderzoek voor de volgende tien jaar, met een focus op de reductie van dierproeven;
 - 5° daarvoor waar dat mogelijk is, samen te werken met de andere gewesten van België en met Nederland;
 - 6° ter uitvoering van de Europese richtlijn 2010/63/EU de volle medewerking te verlenen aan de opmaak van een doorzoekbare en vrij toegankelijke Europese databank;

- 7° de werking van de ethische commissies die oordelen over de dierproeven, volledig openbaar te maken. Dat houdt in dat:
- a) ze inzage geven in alle dierproeven, en in de kostprijs, de opdrachtgever en de resultaten ervan;
 - b) ze motiveren waarom ze dierproeven goedkeuren of afkeuren;
 - c) ze verslag uitbrengen van de inspanningen van onderzoekers om alternatieven voor de proeven op dieren te ontwikkelen;
 - d) ze zijn samengesteld uit onafhankelijke en externe leden die niet betrokken zijn bij het onderzoekslaboratorium of de onderzoeken in kwestie;
 - e) minstens een van de externe leden door de Vlaamse Raad voor Dierenwelzijn wordt aangewezen;
 - f) de voorzitter onder de externe leden wordt aangewezen.

Meyrem ALMACI
Tine VAN DEN BRANDE
Mieke SCHAUVLIEGE
Chris STEENWEGEN